

KİTAP İNCELEMESİ

Kur'an ve Kadın

Qur'an and Woman

Tuğba ATEŞYÜREK ¹

Makale Bilgisi

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Samsun/Türkiye
ORCID: [0009-0003-9777-401X](https://orcid.org/0009-0003-9777-401X)
E-Mail:
tugbatesyurek55@gmail.com

Öz

Bu çalışma, İslam'da kadın konusunu Amina Wadud'un "Kur'an ve Kadın" adlı eseri bağlamında ele almaktadır. Wadud, geleneksel tefsirlerin erkek egemen bakış açısıyla şekillendiğini, kadınların ise ya dışlandığını ya da sadece erkeklerin algılarına göre temsil edildiğini ifade etmektedir. Tefsirin, yorumcunun toplumsal, tarihsel ve bireysel arka planıyla şekillendiğini belirten yazar, Kur'an'ın evrensel ve bütüncül bir yaklaşımla anlaşılması gerektiğini savunur. Wadud, tefsirleri geleneksel, tepkisel ve bütüncül olmak üzere üçe ayırmakta; yalnızca bütüncül tefsirin Kur'an'ın ruhuna uygun olduğunu vurgulamaktadır. Kur'an'daki kavramlar cinsiyet ötesi anlamlar taşır ve kadın figürleri evrensel mesajlar sunar. Ahiret anlatılarında ceza ve mükâfat bireysel sorumluluk temelinde şekillenir. Kadın-erkek ilişkileri ise işlevsel farklılıklarla tanımlanır; bu, hiyerarşik bir düzen anlamına gelmez. Wadud'un çalışması, kadınların dini bilgi üretimi ve yoruma katılımını vurgularken, Kur'an'ın asli mesajına sadık, özgürleştirici bir yorum ortaya koyar. Wadud, ataerkil yorum geleneğine meydan okuyarak, Kur'an'ın özgürleştirici ve asıl mesajına sadık bir okuma önerir. Ataerkil anlayışlara karşı geliştirilen bu yaklaşım, dinin toplumsal cinsiyetle ilişkisini yeniden değerlendirme fırsatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Amina Wadud, Cinsiyet ve Din, Kadın Hakları, Hermenötik Yorum.

Sorumlu Yazar:
Tuğba ATEŞYÜREK

Abstract

Haziram 2025
Cilt:5
Sayı:1
DOI: 10.5281/zenodo.15769409

This study explores the issue of women in Islam through Amina Wadud's work *Qur'an and Woman*. Wadud argues that traditional Qur'anic interpretations are shaped by a male-dominated perspective, often marginalizing or misrepresenting women based on male experiences and perceptions. She emphasizes that exegesis is influenced by the interpreter's social, historical, and personal context, and calls for a holistic, universal approach to understanding the Qur'an. Wadud classifies interpretations into three types: traditional, reactive, and holistic—stating that only the holistic approach aligns with the Qur'an's true spirit. Qur'anic concepts are presented as transcending gender, and female figures convey universal moral messages. In eschatological narratives, reward and punishment are based on individual responsibility, not gender. Male-female relationships are depicted through functional distinctions, which do not imply hierarchical structures. Wadud's work highlights women's participation in religious knowledge production and interpretation. Her liberating reading remains faithful to the Qur'an's core message while challenging patriarchal traditions. Wadud challenges the patriarchal interpretive tradition, proposing a liberating reading that remains faithful to the Quran's original message. This perspective offers a critical lens through which the relationship between religion and gender can be re-evaluated, contributing significantly to contemporary discussions in the sociology of religion and Islamic gender studies.

Citation:

Ateşyürek, T. (2025). Kur'an ve kadın. *GAB Akademisi*, 5(1), 126-128.

Keywords: Sociology of Religion, Amina Wadud, Gender and Religion, Women's Rights, Hermeneutic Interpretation.

Giriş

Kadın konusu, tüm disiplinleri ilgilendiren bir alan olmakla birlikte, İslam'da kadın meselesi birçok çevrede merak uyandıran bir konudur. Kadın, bireysel bir varlık olmasının yanı sıra toplumun yapı taşıdır ve bu yönüyle sosyolojinin vazgeçemeyeceği bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda kadın üzerine çokça konuşulmuş ve çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Alan içi değerlendirmelere bakıldığında ise, yapılan tefsir çalışmalarının çoğunlukla erkekler tarafından ve erkek bakış açısıyla kaleme alındığı görülmektedir. Yazar, bu durumun ortaya çıkardığı eksiklik ve olumsuz yorumlara karşılık, Kur'an'ın ruhunu anlama amacını esas alarak bu çalışmayı ortaya koymuştur.

Yapılan tefsirler, yazarın ifadesiyle, öncül metinle şekillenmektedir. Bu da demektir ki, söz konusu tefsirler okuyucunun bakış açısı, tutumları, hafızası ve deneyimleriyle yorumlanmaktadır. Yazar bu çalışmada olabildiğince tarafsız olmaya gayret ettiğini belirtmekle birlikte, öncül metnin etkisinin tamamen ortadan kaldırılamayacağını da vurgulamaktadır.

Yazara göre, tefsirin kişiden kişiye, zamana ve mekâna göre değişebilen esnek yapısı büyük önem taşır. Bu değişkenlik doğaldır ve Kur'an'ın hikmetinin etkin bir biçimde ortaya konulması da ancak sürekli bir yorumlama süreciyle mümkün olabilir. Bu yorumlama süreci, her medeniyetin kendi birikimi ve değişen tecrübeleri doğrultusunda özgün bir nitelik kazanacaktır. Nitekim hiçbir yorum, mutlak ve son değildir.

Yazara göre, Kur'an'da kadını doğru biçimde anlayabilmek, Kitab'ı evrensel, bütüncül ve hermenötik bir bakış açısıyla yorumlamakla mümkündür. Ayetleri yalnızca indirildiği zaman ve mekâna hapsedmek, Kur'an'ın hedeflediği toplumu yanlış anlamaya sebep olur.

Kitabın giriş bölümünde Amine Wadud, kadınla ilgili Kur'an tefsirlerini üç kategoriye ayırmaktadır: "geleneksel", "tepkisel" (reactive) ve "bütüncül" (holistic). İlk kategori olan geleneksel tefsirlerde, ayetlerin sıralı biçimde yorumlanması öncelenmekte (1. ayet, ardından 2, ardından 3...) ve bu sebeple konular arasında bütünlük kurmak zorlaşmaktadır. Konuları birbirine bağlayan bir metodolojinin bulunmaması ve hermenötik ilkelerden yoksun olmaları nedeniyle Wadud bu tefsirleri gelişigüzel olarak değerlendirmektedir. Geleneksel tefsirlerin Wadud'u en çok ilgilendiren yönü, tamamının erkekler tarafından yazılmış olmasıdır. Bu durum, tefsirlerde çoğunlukla erkeklerin deneyim ve bakış açılarının hâkim olduğunu; kadınların yaşamlarına ise ya hiç yer verilmediğini ya da yalnızca erkeklerin kadınlara dair algı, arzu ve ihtiyaçları doğrultusunda yer verildiğini göstermektedir.

Kadın meselesiyle ilgili ikinci kategori olan tepkisel tefsirler ise, büyük ölçüde çağdaş düşünürlerin kadını, birey ya da toplumsal bir varlık olarak, Kur'an'a atfedilen olumsuz konumlandırmalara karşı savunma refleksiyle geliştirdiği yorumlardan oluşmaktadır. Ancak bu tür tefsirler, Kur'an'ın kapsamlı bir tahlilini yapmadan kadın haklarını savunmaya girişmeleri sebebiyle eksik ve ilgisiz değerlendirmeler içermektedir.

Bütüncül tefsir kategorisinde ise Wadud, ayetlerin indirildikleri tarihsel dönemin genel ve özel şartları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini; Kur'an'ın ruhunu, yani nihai amacını anlayarak yapılacak yorumların, onun mesajını en doğru şekilde kavramamıza imkân vereceğini savunmaktadır.

Wadud'un dikkat çektiği bir diğer husus ise Kur'an'daki eril ve dişil hitaplardır. Ona göre bu hitaplar bir cinsiyetle sınırlanamaz; ilahi bir kitap olarak Kur'an, insan iletişimini sağlayan dilin doğal sınırlılıklarını aşmalıdır. Kur'an, erkek ve dişi arasındaki anatomik farkları kabul etmekle birlikte, işlevsel ayrımları ortadan kaldırmaya çalışmayan bir kitaptır. Bu işlevselliğe tek bir reçete sunmaması, bu hitapları belirli bir dönem ya da kültürle sınırlamayıp evrenselleştirme çabasının bir göstergesidir.

Kur'an'ın, kadınlara dair pek çok doğru veya yanlış kanaatin bulunduğu ve onlara karşı iffetsiz tavırların sergilendiği yedinci yüzyıl Arabistan'ında nazil olmuş olması, yalnızca o kültüre özgü bazı hükümlerin Kitapta yer almasına neden olmuştur. Bu kültürel detaylar, belirli ilkelere bağlı olarak yorumlandığı takdirde, Kur'an tefsirinin sürekliliği sağlanabilecektir.

Wadud'a göre Kur'an'ın kendine özgü bir dünya görüşü vardır. Bazı kavramlar, Kur'an öncesi dönemdeki anlamlarının ötesine geçerek Kur'an içinde yeni anlamlar kazanabilir. Her kavram, kullanıldığı bağlam içinde ele alınmalı; siyak ve sibak dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede, Wadud "gayb" kavramına da dikkat çeker; gayb, insan idrakinin ötesinde olan ve bu nedenle dili aşan bir gerçekliği ifade eder. Bu da Kur'an'da gayb ile ilgili meselelerin lafzi ya da deneysel yaklaşımlarla tefsir edilemeyeceğini gösterir. Wadud ayrıca, Kur'an'da sıkça geçen "hidayet" kavramının cinsiyet üstü bir anlam taşıdığını ifade eder.

Wadud'un kitabı dört ana başlık altında ele alınmaktadır. İlk olarak, Kur'an'da insanın yaratılışına ilişkin olarak kadın ve erkeğin başlangıçta eşit olduğunu savunur. Yaratılış meselesi bir gayb alanı olduğundan, bu konuda yapılan her tartışma, dilin yetersizliği nedeniyle mutlak anlamda eksik kalacaktır. Burada esas meselenin kadın ve erkek üzerinden yürüyen bir dil tartışması olduğuna dikkat çeker. Ayet, min, nefis ve zevce kavramlarını bu bağlamda

ayrıntılı biçimde ele alır. Nefs, tüm insanların ortak kökenine işaret eder; gramatik olarak dişil olmasına rağmen, kavramsal olarak ne eril ne dişildir. Aynı şekilde zevc kavramı da nefsin bir uzantısı olarak cinsiyetler üstü bir varlığı işaret eder.

İkinci bölümde, Kur'an'da geçen kadın figürlerinin yalnızca kadınlara değil, tüm insanlara hitap eden evrensel mesajlar taşıdığı ifade edilir. Kur'an, tarihin ötesine geçen ahlaki ilkeleri dile getirir; dolayısıyla ayetlerin yalnızca tarihsel olaylara indirgenmesi, Kitabın evrensel mesajını göz ardı etmek olur. Bu çerçevede, Hz. Meryem, Ümmü Musa ve Belkis gibi figürler üzerinden Kur'an'daki cinsiyetler üstü ahlaki rehberlik ortaya konur. Takva, tüm farklılıkların ölçüsü olarak değerlendirilir.

Üçüncü bölümde ise ahiret anlatılarında kullanılan “nefs” kavramı üzerinden, ceza ve mükâfatın cinsiyet temelinde değil, bireysel sorumluluklar üzerinden belirlendiği ortaya konur. Ayetlerde kullanılan genel hitaplar, insanları amellerine göre muhatap alır ve cinsiyet ayrımı yapılmaz.

Dördüncü ve son bölümde ise kadınların hak ve görevlerine dair bazı çelişkili görünen meseleler ele alınır. Kadının doğurganlıkla ilgili sorumluluğu, erkeğin ise ‘kavvam’ olarak maiyeti temin etmesi, cinsiyetler arasında bir hiyerarşi değil, işlevsel bir dengeyi ifade eder. Kur'an hiçbir şekilde kadının kocasına itaat etmesini emretmez. Nüşuz meselesi ise o dönemde yaygın olan kontrolsüz erkek şiddetini sınırlayıcı bir hüküm olarak değerlendirilmelidir. Boşanma hakkı da mutlak bir hak olarak değil, belirli şartlara bağlanmış bir süreç olarak ele alınmalıdır. Çok eşlilik ise belirli tarihsel ve toplumsal şartların ürünüdür; olağanüstü hallerde adalet şartına bağlı olarak ruhsat verilen bir uygulamadır. Şahitlik meselesi ise sadece mali konulara özgü düzenlenmiş olup genelleştirilemez. Bu dönemde kadınların şahit olarak kabul edilmesi dahi, erkek egemen sınırlamalara rağmen ileri bir adımdır.

Amina Wadud'un “Kur'an ve Kadın” adlı eseri, din sosyolojisi açısından kadınların dinî bilgi üretimi, temsil ve yorum alanlarına katılımını; cinsiyet rollerinin din üzerinden yeniden inşasını ve ritüel pratiklerdeki eşitliği tartışmaya açan öncü bir metindir. Wadud, ataerkil yorum geleneğine karşı Kur'an'ın aslı mesajına sadakatle bağlı özgürleştirici bir okuma önerir. Bu yaklaşım, dinin toplumsal cinsiyetle ilişkisini hem tarihsel hem yapısal düzlemde analiz etmek açısından büyük önem taşır. Yazarın da belirttiği gibi, Kur'an'ın esas değeri, zamanın ötesine hitap eden yapısında ve evrensel ahlaki ilkeleri dile getirmesinde saklıdır. Bugün Müslüman toplumlar, hâlâ Kur'an'ın hedeflediği yüksek ilke ve değerlere tam anlamıyla ulaşabilmiş değildir. Kadınları sınırlayan ise Kur'an'ın kendisi değil, zamanla metnin önüne geçen ve esas metinden sapmalar içeren yorumlardır.

Kaynakça

Vedud-Muhsin, A. (2000). *Kur'an ve kadın*. Nazife Şişman (çev.). İz Yayıncılık.